

30 הרצלמאניה
אוספים, הצגות, סרטים
וספרים: חוזה המדינה
חוזר לאופנה, ובגדול

הרצל אמר

תרבות 1: 120 שנה לקונגרס הציוני הראשון ולקראת שנת העצמאות ה־70, דמותו של חוזה המדינה חוזרת לרתק את החברה הישראלית | צאלה קוטלר הדרי

תרבותg

פינת הרצל: החוזה חוזר לאופנה

חוזה לכל החיים

120 שנה לקונגרס הציוני הראשון ולקראת שנת העצמאות ה־70, דמותו של חוזה המדינה חוזרת להעסיק את החברה הישראלית, וגם לרתק אותה. מהאספן הפרטי הגדול בטורונטו, שרק מחכה להזמנה לתערוכה בישראל, ועד להצגות חדשות: מה הרצל היה אומר על המדינה? ← צאלה קוטלר הדרי

אני מקווה שהם החליפו את הסדינים", התברר דייוויד מטלוב כשהוא נשכב בקפיצה נלהבת על המיטה בחדר בית המלון המפואר "שלושת המלכים" בבאזל. זה החדר ההיסטורי שבו שהה חוזה המדינה תאודור הרצל, ושבמרפסתו צולם נשען ומהרהר, במה שהפך לדימוי האייקוני ביותר של התנועה הציונית. במשך חמישה ימים שכנו בבית המלון מטלוב ו־27 מבני משפחתו וחבריו הקרובים – שאותם הוא הזמין כדי לחגוג עמו יום הולדת 50 בסימן הרצל. דמות שהפכה למרכזית בחייו בעשרים השנים האחרונות, כמעט כמו הצל שלו. מטלוב, 55, עורך דין בכיר מטורונטו, הוא גם האיש בעל האוסף הפרטי הגדול בעולם לפריטי הרצל, המכונים הרצליאנה. כ־5,000 פריטים כלולים באוסף וביניהם מסמכים, תמונות, גלויות, מכתבים, חפצים, מזכרות מכל העולם ומתקופות שונות, וכולם קשורים לחייו של הרצל או לדמותו, ומתויקים בקלסרים ובקופסאות בביתו. כשבתו הצעירה מבין שלוש בנותיו עזבה את הבית לטובת לימודים בקולג', הרחיב מטלוב את הבית והוסיף חדר נוסף שמכונה "החדר של הרצל", כדי שיוכל להכיל את העושר הזה.

יש פריט שמרגש אותך במיוחד?
"יש לי גלויה של הרצל שהוא שלח לילד שלו, הנס. זאת גלויה עם הדיוקן של הרצל עצמו שעליה הוא חתם וכתב 'ברכות מאבא'. זה כל מה שכתוב ואני מוצא את זה מעניין".

למה הרצל בעצם בל־כך מעניין אותך?
"יש שתי פרספקטיבות לתשובה: אחת היא שאנשים בצפון אמריקה לא יודעים הרבה על ההיסטוריה של מדינת ישראל ויש חוסר הבנה. לרדעתי, זאת גם אחת הסיבות לשיח השלילי נגד ישראל. כשאני מדבר על הרצל, אני מראה להם שישראל לא נפלה מהשמיים וזאת תוצאה של עבודה רבה, תכנון ומאמצים. האוסף מדגים את זה עם חומר מקורי ומסמכים שנדרשו להקמת המדינה.

"החלק השני שמדהים אותי הוא שהרצל היה בסך הכול בחור שחשב על רעיון משוגע, על מדינה יהודית עצמאית. אז זה היה מופרך ובלתי ניתן לרמיון. הוא החל לדבר על זה וסחף אנשים. כשאני מדבר עם אנשים צעירים על הרצל, אני חושב שזה מעורר גם אותם לרדוף אחרי החלומות שלהם.

"מפעם לפעם אני שומע מאנשים שבוכות הסיפור של הרצל החליטו ללכת על זה – מה שזה לא יהיה – לעשות קונצרט, ללמוד כלי נגינה, לחזור ללימודים. הרעיון הזה של 'אם תרצו אין זו אגדה' מקסים אותי, והאוסף מדגים ומלמד שהרצל היה אדם אנושי כמו כולנו, שלובש כמונו מכנסיים, רגל אחרי רגל. גם הוא לא היה חף מבעיות ובטח לא מושלם. זה מלמד שלכולנו יש את היכולות לעשות דברים נפלאים".

הוא אולי היה חולם, אבל הוא גם איש רציני למדי, לא רואים אותו מחייך אף פעם.

"נכון, הוא היה עובד קשה. הוא כתב ונסע ברכבות או כרכרות בכל רחבי אירופה כדי להפיץ את המסר. הוא גם היה אמיץ וחכם להפליא. חלק מהדברים שהוא כתב למשל ב'אלטנוילנד' היו על כך שישראל תהיה מדינה עם דמוקרטיה, עיתונות חופשית, תרבות, מדע וחינוך. אלה דברים שהוא צפה, 'היו כמובן גם דברים אחרים שהוא לא צפה,

גלעד קלטר מנלם את הרצל
בהצגה "הרצל אמר!" בתיאטרון
גשר. סאטירה מוזיקלית
צילום: רדי רובינשטיין

צילומים: דיוויד מטלוב, לאה ביד, דנה טל אל, דני מכליס - אוניברסיטת בן־גוריון, עמית שמעוני, Shutterstock | N.A.M. קריאייטיב

דיוויד מטלוב ופריטים מתוך האוסף שלו. "אני מרגיש שאני הסנדק של האוצר הזה, אני דואג לו ונהנה ממנו"

"אולי, אבל אני לא יודע על קיומו. אני יכול להגיד בביטחון שהאוסף שלי עדיין לא הושלם."

"רק בישראל לא הוקרן"

לא רבים ידעו בקהילת האספנים בישראל על האספן הקנדי, יהודי חם וציוני נלהב, שפועל במרץ, רוכש פריטים ומשנע לקנדה. עד לפני כמה חודשים, אז פנה מטלוב לדיוויד סלע, בעל האתר נוסטלגיה אונליין ומי שמקדם בימים אלו את מפעל "אוצר ישראל" לדיגיטיזציה של כלל פריטי אספנות הישראליאנה, וביקש ממנו לעזור לו להציג את האוסף בישראל. "האוסף שלו מאוד ייחודי, גם בגלל ההתמקדות שלו בהרצל וגם בגלל השיטתיות שבה הוא פעל להגדרלתו", מפרגן סלע.

"אני בהחלט רואה באוסף שלי נכס לאומי של העם היהודי, לכן אני רוצה שאנשים ייחשפו לאוסף שלי", אומר מטלוב. "אני מרגיש שאני הסנדק של האוצר הזה, אני דואג לו ונהנה ממנו, ומוזמין קבוצות של תלמידים שמגיעים אליי כדי לראות אותו. כשאומרים בטורונטו 'הרצל', ישר חושבים עליי, וזה מחמיא לי.

"עשיתי עד כה שתי תערוכות בטורונטו והייתה לי תערוכה נודדת לאוטווה. הייתי נלהב לעשות תערוכה בכל מקום. הייתי בקשר עם המוזיאון היהודי באמריקה ובאירופה, אבל לא הייתה היענות. אני מוכן לתת את האוסף שלי בחינם לטובת תערוכה, אבל בינתיים אין מתעניינים בישראל, וחבל, כי זה באמת יהיה העונג שלי."

באפיק אחר, מטלוב הבין שכדי להגיע אל קהל רחב יותר, כראי שיפיק סרט על החיים המורכבים של הרצל. הוא פנה לאלני טל־אל, גיסו שהוא במאי דוקומנטרי, ותקצב את הפקת הסרט ב־100 אלף שקלים. התוצאה היא "הרצל שלי" (52 דקות), ובו מפגש עם חיי הרצל, הפרטיים והציבוריים, דרך רמויות שונות. טל־אל עצמו נכנס לעשיית הסרט סקפטי למדי, לא מבין מה ההמולה סביב האיש עם הזקן, באופן מסוים אפילו מגחך על האהרה המוגזמת. "כשהתחלתי את הסרט, היה לי קשה להיכנס אליו", הוא מודה. "הרעיון עלה ביום הולדת החמישים של מטלוב כשהוא הזמין אותנו למלון בבאזל. לאחר מכן הוא נתן לי ספרים על הרצל והתחלתי קצת לקרוא על הרמות, ופתאום מצאתי את עצמי נסחף. במסע שלי לגילוי של הרצל הכול קרה במקריות. פגשתי אנשים שנסעו בכל אירופה בעקבותיו, ואני אחריהם. התפלאתי מאוד. אמרתי לעצמי 'מילא דיוויד משוגע לעניין', אבל אז הבנתי שזאת תופעה שאנחנו פשוט לא מכירים."

"האספן דיוויד מטלוב: 'מפעם לפעם אני שומע מאנשים שבזכות הסיפור של הרצל החליטו ללכת על זה - מה שזה לא יהיה. הרעיון הזה של 'אם תרצו אין זו אנדרה' מקסים אותי, והאוסף מדגים ומלמד שהרצל היה אדם אנושי כמו כולנו, שלובש כמונו מבנסיים, רגל אחרי רגל"

"עוד לפני שהעולם ידע מה זה מותג, כמו שאנחנו מכירים היום עם אפל או סטארבקס, הוא כבר הבין שצריך סמלים כדי להדליק את העם היהודי. אז הוא הפך את עצמו לסמל, ושם את הפנים שלו על בולים וכל מיני אייטמים. הוא הבין שכך אפשר לעורר השראה"

בולים של הרצל ממדינות שונות, מאוסטרליה או אורוגוואי, ומטבעות ממתכת שיצאו בישראל לפני 20 שנה בסדרה מיוחדת. במכירות פומביות בישראל, באירופה או בארצות הברית, הגעתי לפריטים היסטוריים ונדירים ודברים גם החלו לצוץ ולהגיע אליי. אני לא מפחד להזהרות כאספן של הרצל, ולא עובר שבוע שאני לא מקבל ממישהו מייל בנושא. אנשים שולחים לי תמונות שלהם כשהם מצולמים במרפסת של הרצל."

את הפריטים באוסף הוא מחלק לשלושה גלים היסטוריים: "הגל הראשון הוא פריטים מחיי הרצל ובתקופה שלאחר מותו. הגל השני הוא כשישראל הפכה למדינה עצמאית, אז יצאו סדרות נוספות של פריטי הרצל בגלל שהחלום שלו הוגשם. בעשורים שלאחר מכן הרצל יצא מהאופנה. בשנים האחרונות יש גל נוסף, הוא קול פתאום, הפך להיות הדימוי של הרצל ההיפסטר וחזר לתודעה."

עולם האספנות סובב גם סביב הערך הכספי של הפריטים. יש לך הערכה כמה שווה האוסף? "במובן מסוים, זה חסר מחיר כי לקח לי עשרים שנה לאסוף את כל זה, אבל אני מניח שלכל דבר יש מחיר. יש לי מכתבים שהרצל שלח שמוערכים באלפי דולרים, אני יודע על מכתב של הרצל שנמכר במכירה פומבית במאה אלף דולר. הוצאתי עד כה מיליון דולר על האוסף שלי. אני לא רוצה שאשתי תדע את זה, אבל היא לא קוראת עברית, אז אני מעריך שיהיה בסדר. בכל מקרה, אני לא מעוניין למכור, אז אני לא מתעניין יותר מדי בפן הכלכלי של האוסף, פרט לביטוח של כל הפריטים."
יש פריט אחד שאתה עדיין מחפש?

אלי טל־אל: "פחדתי שהרצל ינשף גם אותי"

פרופ' פלדשטיין: "הרצל הוא חידה"

כמו הנאיביות שלו שמדינת יהודים תהיה פתרון לאנטישמיות. היום אנחנו יודעים שהאנטישמיות לא הלכה לשום מקום. הוא גם לא צפה את הבעיות עם השכנים של הישראלים, ושישראל בנסיבות מסוימות תהיה מוחרמת בעולם. אבל אין מדינה בלי בעיות ולהרצל גם היו הבעיות שלו. היה קשה לעבוד איתו, הוא היה שתלטן, הוא הוניה את המשפחה שלו במרדף אחרי החלום והיו לו בעיות בריאות."

הוא גם היה יפה תואר, וינאי מוגנדר ובריומטי. היום בטח היה נחשב לאייקון אופנה.

"עוד לפני שהעולם ידע מה זה מותג, כמו שאנחנו מכירים היום עם אפל או סטארבקס, הוא כבר הבין שצריך סמלים כדי להדליק את העם היהודי, אז הוא הפך את עצמו לסמל, ושם את הפנים שלו על בולים וכל מיני אייטמים. לאחר מכן, ארגונים ציוניים החזיקו את הרמות שלו בחיים עם הפורטרט שלו, לכן יש כל־כך הרבה דברים לאוסף. הוא גרם לכך שהקונגרס הציוני התנהל ממש כמו תיאטרון וצריך היה להגיע אליו בטוקסידו. הוא הבין את המשמעות של הדימוי ושל הזרמוניות של צילום. הוא הבין שכך אפשר לעורר השראה."

"לא מעוניין למכור"

מטלוב הוא אספן מילדות. לרבניו, כבר בגיל עשר החליט לאסוף בולים ייחודים מארץ ישראל, פריטים של קוקה־קולה, מטבעות וחפצי ספורט והוקי. את האוסף של הרצל החל לאחר פטירת סבו וסתתו, שהגיעו לקנדה מבלארוס ועלו לישראל והתמקמו ברמת גן. "הם היו ציוניים מאוד", הוא מספר. "סבא שלי, גולדי, היה מוכר תפווים מרלת לדלת כדי לגייס כסף לפלשתינה. היינו נוסעים אליהם לביקורים בקיץ ובדירה שלהם הייתה תמונה של הרצל שתלויה בסלון. כשסבתי נפטרה, ביקשתי את הפורטרט והוא נשלח אליי לטורונטו. לקחתי אותו למסגור מחדש וגיליתי שזה היה פוסטר ש'הארץ' חילק ב־1960, שהייתה שנת יום הולדת מאה להרצל. זה הפך לאייטם הראשון באוסף שלי." מאז, בשקט ומתחת לרדאר, מטלוב החל להפוך את האוסף למפעל חיים. את הפריטים רכש אונליין, בחנויות לענתיקות כשיקור אצל אחותו בישראל, ודרך אספנים פרטיים שמכרו לו פריט, שניים או שלושה. בשנים האחרונות גם הגיעה "קפיצת המדרגה", כשרכש שני אוספים גדולים של הרצל משני אספנים ישראלים. "התחלתי ב־eBay", אומר מטלוב. "הייתי מקליד הרצל בשורת החיפוש וגיליתי שבכל מצב נתון יש מאות אייטמים מכל העולם, וגם לא מאוד יקרים. אלה יכולים להיות

בנימין זאב תאודור הרצל [1904-1860] | נקודות ציון

- בגיל 36 החל בפעילות הציונית, 7 שנים בלבד עסק בקידום המפעל הציוני מול שועי עולם ובניסיונות לסחוף את העם היהודי עד שנפטר בגיל 44 מכשל לבבי
- השנה צוין 120 שנים לכינוס הקונגרס הציוני הראשון שהתכנס ב-1897 בבאזל. בקונגרס ה-22 שהתכנס ב-1946 אושרה התוכנית להקמת מדינה יהודית
- למעלה מ-40 ביוגרפיות נכתבו על הרצל, הסופר ראובן בריינין היה הביוגרף ה-1 של הרצל והיחיד מבין הביוגרפים שדיבר איתו
- הרצל היה בעל תואר דוקטורט בלימודי משפטים, אך עסק במקצוע שנה 1 בלבד
- הרצל היה עיתונאי מצליח ומחזאי בווינה. הוא כתב 5 מחזות שהועלו על במות התיאטרון, חלקם זכו להצלחה, אחרים פחות
- את הרומן האוטופי אַלְטֶנוֹיִלַנד [”ארץ ישנה חדשה” מגרמנית, ”תל אביב” בתרגומו של סוקולוב לעברית] הרצל כתב במשך שלוש שנים. הוא יצא לאור בשנת 1902 בגרמנית. הספר תורגם לכמה שפות וניתן לקריאה בחינם ברשת בפרויקט בן יהודה
- על-פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הפופולריות של השם הרצל הייתה רק בראשית המדינה. ב-1951, תפס הרצל את המקום ה-21 ברשימת 50 השמות הפרטיים הנפוצים בישראל וב-1955 הודח למקום 43, מאז - לא חזר

- 2 הצגות עולות בימים אלו לבמות התיאטראות בישראל ועוסקות בדמותו של הרצל: ”הרצל אמר” בתיאטרון גשר ו”הרצלמאניה” בתיאטרון מיקרו

- 52 רחובות קרויים בישראל על שם הרצל, רובם צירי תנועה מרכזיים

- את הצילום המפורסם של הרצל מהרהר במרפסת מלון שלושת המלכים בבאזל צילם בשנת 1901 האמן אפרים משה ליליין

- את הדיוקן המפורסם של הרצל צופה אל העתיד יצר בשנת 1903 אמן התחרוט הרמן שטרוק

- האמן עמית שמעוני ברא את דיוקנו של הרצל מחדש כהיפסטר מעודכן בשנת 2014 במסגרת סדרה של פוליטיקאים ישראלים שאוירו כהיפסטרים. הפרויקט זכה להצלחה בינלאומית

”הרצל ההיפסטר”.

מתוך סדרת Hipstory של האמן עמית שמעוני

כשקראתי את אלטנוילנד, ספר חובה לאנשים שהם אזרחי מדינת ישראל”, הוא אומר. ”החלטתי להשתמש בו לצורכי עיבוד. ואז קראתי על החיים של הרצל והגעתי לחלק של המשלחת שיצאה בשנת 1949 להביא את העצמות שלו מבית הקברות בווינה אל ההר שקוראים לו היום הר הרצל. שאלתי את עצמי מה היה קורה אם ברגע שהם היו מפריעים לשלוותו, הרצל היה מתעורר ושואל את החברה שהרגע הקימו מדינה אם הם קראו את הספר שלו. הוא שואל אם הם בנו את ארמון השלום בירושלים שעליו הוא כותב בספרו, ואם הם ראו את הרגל שהוא צייר, ושמעו את הדעות שלו לגבי דת, חברה, חינוך ותרבות. בחרתי להפגיש אותו עם דור המגשימים של החלום שלו, משום שאלה רעיונות שנוגעים בתמות הכי מעוררות כאן, גם היום”.

ואותו דור לא יודע על מה המזוקן הזה מדבר. “אין להם מושג מה לעשות כי הם לא קראו את אלטנוילנד, אז הם שולחים יונת דואר לכן גוריון

”

פרופ' אריאל פלדשטיין: ”הרצל לא הוגשם

ולא מומש. כולם מהללים את הרצל, אבל לא מכירים את הרעיונות שלו. הוא דיבר על דמוקרטיה ליברלית, על שירותי רפואה שוויוניים וחינוך חינם לכולם. הוא בטעות נולד בסוף המאה ה-19. הרצל היה מסתדר מצוין גם במאה ה-21”

הוא ידע שהוא יהיה 'הרצל' ושתהיה לנו 'תעשיית הרצל' עם חולצות, ספלים, יומנים, מחזיקי מפתחות וכל המרצ'נדייז. הוא הבין את הכוח במנהיגות ובתקשורת עם ההמונים, הוא אומר באמידה אחת מני רבות 'היום אני איש אנונימי, אבל מחר אהיה הכי מפורסם בעולם”

וסוד אפל אפף אותה במשך עשורים. בתוך תיקיית ”סורי ביותר” בארכיון הציוני גילה הפרופסור שב-1949 רבנים קבעו פסק הלכה שאוסר על הבאת ילדיו של הרצל - פאולינה, הנס וטרודה - לקבורה בישראל, בשל האופן הטרגי שבו סיימו את חייהם וגם האופן שבו ניהלו אותם. פלדשטיין הווי הרים, פנה לרבנים והביא לכך שגם הם ייקברו בהר הרצל, וביום העצמאות לפני שבע שנים גם הרליק משואה. ”הרצל הקריב הרבה ושילם מחיר משפחתי”, אומר פרופ' פלדשטיין, ”אין לי ספק שהוא שאל את עצמו הרבה פעמים מה יוצא לי מזה. כשהוא החל בפעילות, הוא היה בן 36, וכבר היה משפטן, מחזאי ועיתונאי ידוע כמצב כלכלי טוב מאוד, המוטיבציה שלו לא הייתה כוח או מעמד. ביומן שלו הוא כותב הרבה פעמים 'אם אני לא אצליח השנה, אני פורש', זה מוטיב חוזר אצלו. אבל בסופו של דבר, אני חושב שהוא הבין את משקל האחריות עליו אחרי הקונגרס הציוני הראשון, אחרי שפגש את העם שלמענם הוא עושה את זה. הוא הבין את גודל האחריות, המחויבות והחשיבות של הפעילות ומבחינה מצפונית ומוסרית הוא כבר לא יכול לעזוב. גם כשתש כוחו והוא רוצה להפסיק, התרחש הפוגרום בקייסנב והוא מבין שהוא לא יכול להפסיק את הפעילות למען העם היהודי”.

הרעיונות שלו רלוונטיים לימינו, לדעתך?
”הוא רלוונטי היום יותר ממה שהושבים. אנשים לא באמת מכירים אותו או את הכתבים וההגות שלו. בפועל, התפיסה שלו על מהות מדינת היהודים לא הוגשמה. לכן הרעיונות שלו אלמותיים. הם מחכים שיבוא מישהו ויגשים אותם”.

לא הוגשמה? אבל אנחנו כאן, יש מדינה.
”לא, הרצל לא הוגשם ולא מומש. כולם מהללים את הרצל, אבל לא מכירים את הרעיונות שלו. למשל, העניין הסוציאלי מאוד בולט בחזון שלו כפי שניכר בכתבים. הוא דיבר על דמוקרטיה ליברלית, על שירותי רפואה שוויוניים וחינוך חינם לכולם. אביו היה קפיטליסט והוא ראה איך מעמד הפועלים מנוצל. הוא הקדים את זמנו גם כשאמר שצריך לתת שוויון זכויות לנשים וזכות בחירה. הוא אמר שלא יעבדו בישראל יותר משבע שעות ועל שעות נוספות ישלמו במוזמן. הוא דיבר על תרבות ועל בית אופרה בחיפה. הוא בטעות נולד בסוף המאה ה-19. הרצל היה מסתדר מצוין גם במאה ה-21”.

עד כמה הרצל אכן רלוונטי למאה הנוכחית, אפשר להיווכח גם בקומדיה המוזיקלית הסאטירית ”הרצל אמר!”, שעולה בימים אלה בתיאטרון גשר לפי מחזהו של רועי חן. ”הרעיון למחזה התחיל

כך, למשל, הם הגיעו אל יפים רינגברג, שחקן וכמאי תיאטרון, שהושפע עמוקות מהיומן ומכתביו של הרצל (ראו מסגרת בעמוד הבא). מרואיינת נוספת בסרט היא השחקנית עדי עציון זק, שנקשרה דווקא אל אשתו של הרצל, וגילמה את דמותה במונודרמה ”סודה של ג'ולי הרצל”.

גם למאה שערים הגיע טל־אל, והופתע לגלות עד כמה הרצל שם דווקא שנוי במחלוקת. ”תליתי במאה שערים פוסטר של הרצל וכמעט שברו לי את המצלמה”, הוא מספר. ”חטפנו מכות וברחנו. לאחר מכן נכנסתי עם אדם חרדי, שאפשר לי לראיין והבנתי שהם מאשימים את הרצל בשואת היהודים”.

בסופו של הסרט, נדמה שגם אתה נסחף קצת אחרי הרצל, כמו כל המרואיינים שלך.

”חששתי שאהיה כמו דיוויד, אז בזמן עשיית הסרט כל הזמן הייתי עם רגל אחת בחוץ. פגשתי אנשים שמשוגעים עליו, פחרתי שהרצל יכשף גם אותי או משהו כזה. אבל הבנתי מהר מאוד שכדי להבין את הרצל ומה שהוא עשה, חייבים להיכנס לתוך הנשמה שלו ולהבין מי האיש ומה המניעים שלו. תשמעי, הוא עשה נס”.

לפני ארבע שנים הסרט הושלם, וטל־אל פנה לערוצי הברודקאסט ולרשות השידור והציע להם לרכוש את הסרט לשידור, ולדבריו, הוא קיבל כתף קרה. ”נורא התאכזבתי. בחו”ל הוא הצליח יפה והשתתף בכל מיני פסטיבלים, רק בישראל הוא לא הוקרן. אפילו מוזיאון הרצל לא הגיב לפנייה שלי”.

”רלוונטי יותר ממה שחושבים”

השנה תזכה דמותו של הרצל לפרופיל גבוה לאחר ציון 120 שנים לקונגרס הציוני באוגוסט החולף ולקראת שנת ה-70 לעצמאות ישראל. ”זה יוסיף לבאזז סביבו”, אומר פרופ' אריאל פלדשטיין, המוזכר האקדמי באוניברסיטת בן גוריון, שהתחיל לעקוב אחרי הרצל בשנת 2002 ומאז הוא ”מנסה לפצח את החידה ההרצליאנית”, כהגדרתו. ”איך אני יודע שיש תקופה של באזז על הרצל? כשאני צריך לקנות ספר ישן או ביוגרפיה ישנה שעוסקת בהרצל, אני פונה לאספנים, ומקווה שהצד השני לא ידע שאני חוקר של הרצל כדי שהמחיר לא יקפוץ, כי כשיש באזז סביב הרצל, כמו שיש עכשיו, המחיר של הפריטים עולה. אבל השאלה החשובה היא מה יהיה ביום שאחרי. הרבה שנים דאגתי שהרצל יישאר בתודעה הציבורית כדי לשמור אותו חי, זה כמו מותג שצריך לתחזק כל הזמן”.

פרופ' פלדשטיין חתום על מימוש הצוואה השלישית של הרצל, שעסקה בקבורת בני משפחתו,

צילומים: ויקטוריה שוב, יבגני לשנקו, Shutterstock | א.ט.א.ב קריאייטיב

”הרצל היה באמת אדם מעורר השראה מכיוון שהוא ידע שהחלום

מעורר אנשים לפעולה ושזה לא נגמר במשהו רומנטי, מתקתק ורחוק”, אומר

המחזאי רועי חן. “הוא הבין שכדי לפנות לעם ולעשות משהו פופולרי, כדאי שהוא

יכתוב רומן, עם סיפור אהבה וחבורה שמטיילת בארץ”

ודי מהר קולטים שמדובר בטיפוס פרנט, ייקה, עם הרבה שאלות. הם מפחדים שהוא יגיע לארץ ויקומם את העם למהפכה. אז הם מושכים זמן עד שחיילת מתוודה ואומרת לו שלא, הם לא קראו את הספר ומבקשים שיקריא להם קצת. אז הוא עושה להם הצגה שמתקיימת על הכמה, ביחד איתם, קצת כמו קוסם או מכשף שיכול להניע גם את התיאטרון לפעולה, ולא רק ארצות ועמים”.

למה דווקא עכשיו גשר נדרש אל הרצל?

”יש התעוררות גדולה אצלנו לעשות רברים שהם מהותיים, רלוונטיים וחשובים למדינה (אחרי ”ספר דוד המלך” בתרגומו ו”כמנהרה” פרי עטו), וגם אני מצוי באיזה רצף של יצירות שקשורות למדינה. עליתי להר הרצל לראשונה בחיי כשהתחלתי את הפרויקט הזה, שם פגשתי את פרופ’ פלדשטיין ואיתו התייעצתי הרבה.

”הרצל היה אדם מעורר השראה מכיוון שהוא ידע שהחלום מעורר אנשים לפעולה ושזה לא נגמר במשהו מתקתק ורחוק. הוא כתב את ’מדינת היהודים’ שזה מניפסט שמיועד למי שיש להם כוח לקרוא חזון פוליטי מפורט מאוד. וגם הוא הבין שכדי לפנות לעם ולעשות משהו פופולרי, כדאי שהוא יכתוב רומן, עם סיפור אהבה וחבורה שמטיילת בארץ. וזה באמת רומן רומנטי שנגמר בחתונה ובה קצין פרנסי מתרגש מתינוק ומתחיל להאמין באנושות.

”אני מאמין בכוח של ספרות לשנות את המציאות. הרצל בחר בביטוי של רומן פנטסטי כדי לקדם רעיונות ואנשים לפעולה וזה הצליח. הייתי שמח לראות גם את אחד המנהיגים שלנו יושב לכתוב רומן כדי להעביר רעיונות, כמו שהרצל עשה”.

”לא גרופי או מעריץ”

נחזור אל דיוויד מטלוב ואל האוסף שעמו התחלנו, ושכאשר נודע לפרופ’ פלדשטיין עליו, הוא טס לטורונטו במיוחד על מנת לראות אותו מקרוב. “זה אוסף מרשים מאוד, הוא שווה הרבה

יפים ריננברג על הבמה. “הרצל היה אמן”

מתוך ההצגה “הרצל אמר!”, תיאטרון גשר.

”אין להם מושג מה לעשות כי הם לא קראו את אלטנוילנד”

60515803

”הרצל זה אוונגרד” | היוצר יפים ריננברג מסביר למה הוא מכור להרצל

■ יפים ריננברג מגדיר עצמו “מכור להרצל כבר עשור”. ב־2011 הוא העלה בתיאטרון את המופע הראשון שלו על הרצל יחד עם עשרה שחקנים והשקיע בו את כספי הזכייה שלו משעשועון טלוויזיוני שבו השתתף וניצח. “אבל לא הייתי כל־כך מרוצה מהתוצאה, אז עשיתי גרסה של הצגת יחיד, ואז עוד גרסה ועכשיו ה ייתה הבכורה של הגרסה השלישית של המופע על הרצל”.

ההצגה “הרצלמאניה” תוצג מנובמבר הקרוב בתיאטרון מיקרו בירושלים וריננברג משתף בה פעולה עם המוזיקאי דמיטרי טופרמן והצייר איליה קוץ. השלושה יוצרים מופע שמבוסס על היומן של הרצל – “אחד הטקסטים המופלאים והחבויים ביותר בתרבות היהודית”. חלק מההצגה נעשה באלתור, כך שכל הצגה שונה מהשנייה, כשהמוטיב המוביל בה הוא עבודה רב תחומית עם נייר.

נשמע אוונגרדי.

”גם הרצל זה אוונגרד. כל הבעיות מתחילות כשמנסים לדחוס את הרצל לפורמט לא אוונגרדי ולייפות אותו למין תמונה חמודה וניתנת לעיכול. זה לא הרצל שבו אני התעסקתי. אני לקחתי את היומן שלו, שהוא מטורלל לגמרי, לבמה. הרצל כותב ביומן: ‘אמנים יבינו אותי, אסור היה לי לכלוא את עצמי בתוך הפיכחון’. אז ההצגה היא קצת על זה, על הפנטזיה של הרצל, על חוסר הפיכחון שמשתולל בתוך הראש שלו”.

אבל הוא היה גם פרקטי להפליא, לא?

”לא הייתי אומר. הוא מסיים את חייו כשהוא מבזבז את כל הכסף שלו על התנועה הציונית והתוצאה בידיים שלו היא כלום. שום דבר לא הצליח בחיים שלו. הפנטזיה המטורללת שלו הייתה זרע ששנים לאחר מכן גרם לאנשים ללכת אחריו, אבל בחייו הוא לא ידע זאת”.

מה קרה בעשר השנים האלו לנוכחות של הרצל בתודעה הציבורית?

”כשהעליתי לראשונה את ההצגה על הרצל, המבט על זה היה מוזר. אמרו לי ‘למה אתה עושה את זה, זה משעמם’. אבל היום זה התחיל לבעבע בחזרה. אני חושב שיש כמיהה להרצל, שנובעת דווקא מאי ההיכרות שלנו איתו. הציבור מדמיון מישהו שהוא אחלה, לא כמו הפוליטיקאים שלנו. הרי מחקו להרצל את כל האישיות שלו, הידע הציבורי עליו הוא שזה מנהיג אינטלקטואל ואירופאי שזורק את הכסף שלו על פעילות ציבורית”.

וזה לא נכון?

”הרצל לא היה אדם פשוט. הוא לא רצה לבנות פה דמוקרטיה אלא אריסטוקרטיה, הוא בעצמו כתב שסוציאל־דמוקרטיה היא איוולת פוליטית. התפיסות שלו לגבי שוויון, חינוך ותרבות לעם נובעות מהחשיבות שהוא נתן לתרבות ומתפיסות ליברליות ולא ממש ממקום סוציאלי. עכשיו יש התעניינות מחודשת בו, כי הוא דוגמה ליהודי החילוני המודרני ולקרע הפנימי הזה בין תרבויות”.

אתה מכיר אותו ממש טוב. היית רוצה שהוא יהיה חבר שלך?

”לא, בשום פנים ואופן. הוא בעל אישיות מטורללת ומספיק לי אותי”.

הוא לא היה חבר טוב, לדעתך?

”לא. הוא לא גר עם המשפחה שלו שנים. הבן שלו נולד והוא ראה אותו לראשונה כשהיה בן שנתיים, כי הוא חי בפרזי. הוא לא היה בן אדם הכי סבבה – חצי בדיכאון ובעל נטיות אובדניות. הוא כותב ביומן את אחד המשפטים המצחיקים, ‘אני אטיל עונש על התאבדות’, ורק אחר כך מתקן את עצמו: ‘על ניסיון התאבדות בית משוגעים, ועל מוצלח מניעת קבורה’. הרצל היה אמן. כנראה שאמנים ממציאים מהפכות שעושים אותן אחר כך הבן־גוריונים”.